

Metodické materiály

pre učiteľ'ky a učiteľ'ov
k dokumentárnemu filmu
Tieňohra

Ako používať dokumentárny film na vyučovaní

Komu je táto publikácia určená

Milé učiteľky, milí učitelia,

v rukách držíte publikáciu, ktorá je určená vám, učiteľkám a učiteľom základných a stredných škôl, študentstvu pedagogických vysokých škôl a všetkým ľuďom zaujímavým sa o globálne vzdelávanie (GV). Veríme, že globálne vzdelávanie slúži deťom i dospelým nielen na lepšiu orientáciu v čoraz komplikovanejšie prepojenom svete, ale zároveň prispieva ku komplexnému rozvoju kľúčových kompetencií potrebných pre život.

Z analýzy stavu globálneho vzdelávania na Slovensku za rok 2018 vyplýva, že premietanie filmov a videí patrí medzi najčastejšie využívané metódy výučby. Spoločné sledovanie filmu na hodine síce priblíži výzvy súčasného sveta vašej triede, bez nadväzujúcich aktivít však vôbec nemusí prispieť k rozvoju žiackych vedomostí, zručností, postojov a hodnôt.

Cieľom projektu **Jeden svet na školách** je ponúknuť deťom a mládeži pútavé dokumentárne filmy o aktuálnych globálnych témach a zároveň ich motivovať, aby sa stali aktívnym publikom. Teda aby si snímku nielen pozreli, ale aj dokázali analyzovať jej dej, porozumieť súvislostiam, vyjadriť vlastný názor, diskutovať s inými a kriticky premýšľať. Spoločné pozeranie dokumentárnych filmov navyše pomáha vytvoriť na hodinách atmosféru, kde sa so žiakmi a žiačkami lepšie spoznáte, kde môžu preskúmať svoje postoje a tiež sa naučiť, ako rešpektovať postoje iných.

Na nasledujúcich stranách nájdete komplexný balíček materiálov, ktorý vám uľahčí prácu s dokumentárnymi filmami na vašich hodinách a pomôže vám naplno využiť potenciál tejto metódy. Ku každému filmu sme pripravili metodické materiály zohľadňujúce dĺžku vyučovacej hodiny. Sú vytvorené tak, aby ste si ich mohli prispôbiť podľa svojich možností a potrieb. Obsahujú aj doplnujúce informácie k témam filmu, vďaka ktorým sa môžete lepšie pripraviť na diskusiu po premietaní.

Táto príručka obsahuje aktivity nadväzujúce na tri dokumentárne filmy. Prvý z nich – **Modelka Maddy** – sleduje osobný príbeh Madeline Stuart, prvej celosvetovo známej modelky s Downovým syndrómom. Hovorí o živote ľudí so zdravotným znevýhodnením a vyzýva publikum, aby prehodnotilo svoj postoj k štandardom krásy.

Film **Tieňohra** zachytáva príbehy tínedžerov, ktorí sa vydali na nebezpečnú cestu za lepším životom bez sprievodu dospelého. Ponúka tak iný pohľad na migráciu, než s akým sa bežne stretávame v médiách.

Tretí dokumentárny film s názvom **Generácia Greta** prináša príbehy deviatich mladých aktivistiek, ktoré upozorňujú na závažnosť klimatickej krízy a angažujú sa za lepší a spravodlivejší svet.

Dúfame, že materiály v tejto metodickú príručku budú pre vás užitočné a pomôžu vám otvárať aktuálne globálne témy vo výučbe. Prajeme vám veľa inšpiratívnych diskusií a spoločných objavov.

Tim Oddelenia globálneho vzdelávania, Človek v ohrození

Čo je globálne vzdelávanie

Na Slovensku používame termín globálne vzdelávanie ako zastrešujúci princíp, ktorého súčasťou je globálne rozvojové vzdelávanie (vzdelávanie o problematike rozvojových krajín a chudoby vo svete), environmentálne vzdelávanie, multikultúrne vzdelávanie, mierové vzdelávanie a vzdelávanie k ľudským právam v globálnom kontexte.

Globálne vzdelávanie vychádza z konštruktivismu, pričom kladie dôraz na participatívne vzdelávacie postupy zameriavajúce sa nielen na nadobúdanie vedomostí a zručností, ale aj na zmenu hodnôt a postojov. Aby boli ciele GV naplnené, je potrebné zameniť metódy frontálnej výučby za konštruktivistické pedagogické postupy (alebo k nim smerovať) s cieľom podporiť u detí a mládeže aj rozvoj ich postojov a hodnôt.

GV navracia do vzdelávania hodnoty a umožňuje vidieť prepojenia medzi rôznymi globálnymi a lokálnymi javmi v spoločnosti či prírode. Podporuje kritické myslenie a efektívnu prácu s informáciami, prepája teóriu s praxou a učenie (sa) so snahou o zmenu. A nakoniec, vzdeláva k demokratickému občianstvu.

Začleňovanie GV do výučby prináša najmä tieto benefity:

- Svet, v ktorom žijeme, je navzájom prepojený. Dôsledky našich činov sa dnes šíria extrémnou rýchlosťou a vplývajú na životy ľudí v blízkom okolí aj iných krajinách. Ak chceme, aby sa mladá generácia vedela v tomto rýchlom, prepojenom a vzájomne previazanom svete orientovať a pozitívne ho ovplyvňovať svojimi rozhodnutiami, musí mu rozumieť. GV k tomu aktívne vedie a prepája učenie s praxou.
- GV priamo prispieva k naplneniu vzdelávacích cieľov definovaných v štátnych vzdelávacích programoch a dokumente Sprievodca školským rokom. Nie je teda prácou navyše, práve naopak, je prostriedkom na dosiahnutie stanovených cieľov, a to spôsobom orientovaným na potreby detí a mládeže. GV podporuje vytváranie takého školského prostredia, ktoré sa zakladá na vzájomnom rešpekte medzi dospelými a deťmi, ale aj medzi deťmi navzájom.
- GV nezahŕňa iba informácie o aktuálnych témach, ale je tiež príležitosťou, aby si mladí ľudia osvojovali kľúčové zručnosti a kompetencie. Ide najmä o rozvoj mediálnej gramotnosti, schopnosti kriticky myslieť či podložiť svoj názor argumentmi a tiež o podporu zručností potrebných na spoluprácu v tíme.
- Kombinácia tém s konštruktivistickými a aktivizujúcimi metódami vzdelávania vytvára príležitosť zapojiť do aktivít všetkých v triede – aj tých, ktorí zväčša nie sú aktívni pri frontálnej výučbe.
- Žiaci a žiačky sa s globálnymi témami bežne stretávajú v médiách, rodine či svojom okolí a vzbudzujú v nich prirodzený záujem. GV im umožňuje skúmať aktuálne globálne témy v rámci vyučovania a zároveň vytvára na hodinách bezpečné prostredie, kde môžu formovať svoje postoje a prípadne konať v súlade so svojimi hodnotami.

Čo nájdete v tejto príručke

Vybrali sme pre vás pútavé filmy, ktoré reagujú na aktuálne celospoločenské a globálne témy. Všetky sú buď dabované, alebo v pôvodnom znení so slovenskými alebo českými titulkami. Odporúčame, aby ste vopred zvažili, či je vaša trieda schopná sledovať titulky a zároveň vnímať filmový dej. Pri niektorých filmoch môžu byť titulky výhodou, napríklad ako pomôcka na hodinách cudzieho jazyka.

Vzdelávacie aktivity

Každá aktivita sa začína **anotáciou**, teda stručným zhrnutím filmu. Anotácie vám neprezradia, akým spôsobom je film spracovaný, či sa bude vašim žiakom a žiačkam páčiť, alebo ako s ním ďalej pracovať. Preto by ste si celý film mali určite pozrieť, skôr než ho premietnete vašej triede. Na začiatku každej aktivity nájdete informáciu, pre akú **vekovú kategóriu** je určená, aké má **ciele**, aké **pomôcky** a **prílohy** budete potrebovať. Súčasťou postupu sú **metodické tipy**, ktoré ponúkajú alternatívy aktivity, odporúčania či dôležité metodické usmernenia k jej realizácii.

Vyučovacia hodina má iba 45 minút, preto sme všetky vzdelávacie aktivity koncipovali tak, aby dĺžkou zodpovedali vyučovacej hodine. Ak nestihnete vašej triede premietnuť celý film a počas tej istej vyučovacej hodiny uskutočniť aj celú aktivitu, je na vás, ako ju rozvrhnete. Metodiky sú koncipované tak, aby ste si mohli rozdeliť program na viacero vyučovacích hodín.

V ideálnom prípade by mala vzdelávacia aktivita nasledovať hneď po filme. Ak to však nie je možné, vráťte sa k filmu na ďalšej hodine, prípadne sa dohodnite so svojou kolegyňou alebo kolegom a postup naplánujte spoločne. Dôležité je, aby ste do hodiny, na ktorej pozriete film, začlenili aspoň prácu s pracovným listom Emócie (je súčasťou metodík k niektorým filmom) alebo krátku reflexiu.

Otázky vhodné na záverečnú diskusiu nájdete v jednotlivých vzdelávacích aktivitách. Rovnako vám poslúžia nasledujúce nedokončené výroky, ktoré môžu žiaci a žiačky doplniť. Pomocou nich sa nad témou filmu zamyslia a zatriedia si nové poznatky. Napríklad:

- Najviac ma prekvapilo, že ..., lebo
- Vďaka tomuto filmu si uvedomujem, že
- Chcem sa dozvedieť viac o ..., pretože
- Chcem aktívne prispieť k ..., pretože

Ak pracujete s dokumentárnym filmom v online prostredí, môžete triedu rozdeliť do viacerých menších tímov, kde budú diskutovať. V prípade, že nemáte priestor na spoločnú diskusiu so skupinami alebo s celou triedou, môžete si k filmom pripraviť dve-tri otázky, ktoré žiaci a žiačky vypracujú na záver samostatne, aby sa uzatvoril proces učenia. Ďalšie spôsoby, ako realizovať reflexiu v triede či online, nájdete v časti Metódy reflexie.

Vzdelávacie aktivity v tejto príručke kopírujú **trojfázový model učenia EUR**. Ten slúži na sprevádzanie žiakov a žiačok zážitkovou hodinou. Učivu lepšie porozumejú prostredníctvom troch fáz učenia:

1. Evokácia

- Motivuje a aktivizuje.
- Prepája neznáme so známym, čím sa lepšie uchováajú nové informácie.
- Žiaci a žiačky si samostatne vybavujú (evokujú) vedomosti o téme, teda čo už vedia, čo si myslia, že vedia, aké otázky a myšlienky im k nej napadajú.

2. Uvedomenie

- Žiaci a žiačky získavajú a spracovávajú nové informácie.
- Následne ich zaraďujú medzi vedomosti, ktoré si vybavili a utriedili počas evokácie.

3. Reflexia

- Je to najdôležitejšia časť aktivity a procesu učenia. Ak chýba, nemusia sa žiaci a žiačky nič naučiť.
- Cieľom reflexie je pouvažovať o nadobudnutých informáciách, o skúsenosti a o procese, vďaka ktorým sme sa dopracovali k novým zážitkom a poznaniu. Žiaci a žiačky si uvedomia, čo a ako sa naučili, zatriedujú, systematizujú a utvrdzujú si získané vedomosti.
- Odporúčania a konkrétne tipy, ako realizovať reflexiu, nájdete v časti Metódy reflexie.

Doplňujúce informácie k témam filmu

V tejto časti metodík nájdete všeobecné informácie, ktoré vám pomôžu zorientovať sa v téme filmu a pochopiť súvislosti. Poslúžia vám tiež ako príprava na aktivitu po vzhladnutí filmu, najmä na záverečnú diskusiu. Je len na vás, ktorú z ponúkaných aktivít a ich alternatív zrealizujete vo vašej triede.

Na to, aby ste dokázali odučiť výbornú hodinu prínosnú pre vašich žiakov a žiačky, nemusíte byť expertom na danú tému. Doplnujúce informácie uvádzame v rôznych formách – ako odpovede na otázky, slovník pojmov či texty týkajúce sa rôznych aspektov danej tematiky. Samozrejmosťou je zoznam zdrojov, z ktorých sme pri tvorbe metodiky čerpali a ktoré poslúžia aj vám a vašej triede, ak sa chcete o téme dozvedieť viac.

Tipy na realizáciu aktivít

- 1. Stanovte si cieľ hodiny.** Cieľom hodiny by nemalo byť iba nadobúdanie nových poznatkov, podstatné je aj to, aby žiaci a žiačky pochopili súvislosti a prehodnotili svoje postoje. Dokumentárne filmy zvyčajne neponúkajú univerzálne návody, ako zmeniť svet k lepšiemu, skôr odkrývajú ďalšie uhly pohľadu na mnohokrát zložité témy. S obsahom filmu preto treba ďalej pracovať v rámci súvisiacich aktivít. Prípravu hodiny vám ulahčí, ak si stanovíte, čo na nej chcete dosiahnuť (napr. otvorenie diskusie na určitú tému, oboznámenie sa s problematikou, preskúmanie žiackych postojov). Vysvetlite vašej triede, čo od nej očakávate, a majte na pamäti, že aj cesta je cieľ.

2. **Pozrite si film ešte pred premietaním.** Iba ak film uvidíte vopred, môžete posúdiť, či svojou náplňou, rozsahom, náročnosťou zodpovedá naladeniu a možnostiam vašej triedy. Teda či je adekvátny pre vašu vekovú skupinu, či zodpovedá jej schopnostiam aj záujmom a zároveň kritériám, ktoré musíte splniť (iŠVP, ŠKVP a pod.). Nestačí si len prečítať anotáciu, forma spracovania témy alebo dĺžka filmu nemusí vyhovovať každej triede.
3. **Na hodinu sa pripravte.** Nepodceňte prípravu hodiny, či už z technickej stránky (výber učebne, bezchybné fungovanie techniky, zatemnenie miestnosti atď.), alebo zo stránky pedagogickej (dostatok vedomostí o problematike, využitie interaktívnych metód a pod.). Čas strávený prípravou sa na kvalite hodiny viditeľne prejaví. Pripravte si a nastavte všetku techniku (dataprojektor, reproduktory, počítač). Skontrolujte, či film prechádza technickým zariadením bez problémov, či sú obraz a zvuk synchronne. Pozrite si súvisle aspoň 3 minúty. Tesne pred hodinou ešte raz vyskúšajte, či všetko funguje bez problémov.
4. **Pozerajte film spoločne s triedou.** Ak si počas premietania sadnete za katedru a budete sa venovať administratívnej práci či príprave na ďalšiu hodinu, žiaci a žiačky sa pravdepodobne tiež nesústredia na sledovanie filmu. Odporúčame, aby ste si sadli tak, aby ste mohli sledovať film a súčasne pozorovať reakcie vašej triedy. To vám pomôže pripraviť sa na emócie, ktoré sa môžu uvoľniť počas záverečnej diskusie. Navyše, ak si film pozriete opakovane, zakaždým v ňom postrehnete iné súvislosti, ktoré potom využijete počas reflexie.
5. **Akceptujte rôznorodé prejavy emócií.** Dokumentárne filmy často vykresľujú neľahké osudy skutočných ľudí. Žiaci a žiačky môžu mať rôzne životné skúsenosti a reagovať na filmový dej odlišnými spôsobmi. Nechajte im priestor, aby mohli emócie prežívať a uvoľňovať. Zároveň ich podprite v tom, aby ich skúsili preskúmať, pomenovať a spracovať. Práve v tom vám pomôže spoločná reflexia, ktorá vytvorí priestor na uvoľnenie emócií a prácu s vlastnými skúsenosťami, postojmi a hodnotami.
6. **Nemusíte vedieť všetko.** Na konci každej aktivity nájdete časť s názvom Doplňujúce informácie k témam filmu, ktorá obsahuje nielen základné informácie o témach filmu, súvislosti a prepojenia so Slovenskom, ale aj ďalšie zdroje informácií. Ak odpoveď na žiacke otázky nepoznáte, nehanbite sa to priznať. Vaša trieda určite ocení úprimnosť. V prípade, že odpoveď na nejakú otázku nepozná nik, môžete žiakov a žiačky vyzvať, aby informáciu dohľadali a spoločne sa k nej vrátili na ďalšej hodine.
7. **Zohľadnite dĺžku filmu.** Pokiaľ to je možné, premietnite celý film, autorský tím ho spracoval ako kompaktné dielo. Vzhľadom na obmedzenú dĺžku vyučovacej hodiny je však možné využiť len niektoré jeho časti. Pri ich výbere nezabudnite na to, ako ukážka vyznie, a dbajte na zachovanie posolstva filmu vo všetkých súvislostiach.
8. **Nezabudnite na reflexiu.** Dôležitou súčasťou práce s filmom je reflexia. Dokumentárne filmy často ukazujú realitu, ktorá je nám neznáma, a vyvolávajú tak silné emócie. Najmä mladí ľudia ich silne vnímajú a prežívajú. Reflexia bezprostredne po premietaní im umožní reagovať, vyjadriť sa a uvoľniť napätie. Existuje mnoho spôsobov a techník, ktorými môžete reflexiu realizovať. Nájdete ich na nasledujúcich stranách v časti Metódy reflexie.
9. **Správajte sa partnersky.** Už malé deti ocenia, ak sú k nim dospelí empatickí, umožnia im diskutovať a rešpektujú ich postoje. Niektoré triedy však nie sú zvyknuté zapájať sa do diania na hodine, či už ide o spoločnú diskusiu, skupinovú prácu, alebo hľadanie kreatívnych riešení. Nenechajte sa odradiť, ak sa prvá hodina nevydarí podľa vašich predstáv, učíte sa vy aj vaša trieda. Aby ste mohli vyskúšať rôzne možnosti práce s dokumentárnym filmom, pripravili sme pre vás rôzne typy navzájom vzdelávacích aktivít a tiež viaceré metódy reflexie. S malými úpravami sa dajú využiť aj na online vyučovaní.

Ako na reflexiu

Reflexia je záverečná, a pritom najdôležitejšia časť aktivity a procesu učenia. Predovšetkým pre nedostatok času na konci vyučovacej hodiny je, paradoxne, aj najčastejšie vynechávaná. **Bez samotnej reflexie sa však žiaci a žiačky nemusia počas hodiny nič naučiť.** Až vďaka reflexii si uvedomia, čo a ako sa naučili, zatriedujú, systematizujú a upevňujú nové vedomosti. Cieľom je reflektovať o nadobudnutých informáciách, skúsenostiach a procese, ktorými sa k zážitkom a poznaniu počas aktivity dopracovali. Len tak dokážu v budúcnosti zúžitkovať skúsenosti nadobudnuté počas procesu učenia.

Reflektovať možno o obsahu (čo už žiaci a žiačky o téme vedia, čo si potvrdili, čo vyvrátili, čo spresnili, na aké otázky stále nepoznajú odpoveď, čo by ešte chceli o téme vedieť), ale tiež o procese (ako k týmto znalostiam dospeli, čo sa dialo počas učenia, ako sa im práca darila a vďaka čomu).

Dobre a dôsledne vykonaná reflexia môže časom viesť aj k tomu, že žiaci a žiačky prestanú chcieť byť iba pasívnymi konzumentmi príbehu, ale prebudí sa v nich záujem „niečo s tým urobiť“. A tu sa začína skutočné potešenie z pedagogickej práce: môžete sa spoločne porozhliadnuť v svojom okolí a hľadať, kde by ste mohli niečo zmeniť k lepšiemu.

Ak vám počas hodiny neostáva dostatok času na reflexiu, položte triede aspoň zopár najdôležitejších otázok, ktoré nájdete na konci každej aktivity. Vyznačili sme ich tučným písmom. Môžete ich tiež zadať ako domácu úlohu.

Prečo je reflexia po filme dôležitá

- Reflexia pracuje s emóciami, ktoré film vyvolal. Vzhľadom na to, že osudy hlavných postáv alebo okolnosti natáčania filmu môžu na vašu triedu silne zapôsobiť, je reflexia nevyhnutná.
- Reflexia podporuje žiakov a žiačky, aby sa navzájom počúvali. Ak zvolíte hoci aj tú najjednoduchšiu formu reflexie, napríklad že každý povie iba jedno slovo vystihujúce jeho momentálne rozpoloženie, priestor vyjadriť sa dostanú všetci.
- Reflexia učí rešpektu a porozumeniu. Rovnaký film môže v každom vyvolať iné pocity. Niektorí cítia smútok, zatiaľ čo iní radosť, niektorí beznádej a ďalší, naopak, v príbehu silne vníma posolstvo nádeje. Vďaka reflexii si vaša trieda uvedomí, že emócie sú prirodzenou súčasťou života a že rovnaké veci možno vnímať z rôznych uhlov pohľadu.
- Reflexia podporuje diskusiu. Ak sa žiaci a žiačky prestanú báť vyjadrovať svoje pocity a postoje, začnú sa pýtať. To býva v bežne poňatom vyučovacom procese síce žiaduce, no vzácne. Navyše si odpovede na vlastné otázky zapamätajú, pretože sa ich nepýtali len pro forma, ale na základe skutočného záujmu vyvolaného filmovým zážitkom.

Metódy reflexie

Spoločná diskusia

Pripravili sme celú škálu otázok, ktoré sú vhodné na reflexiu po jednotlivých vzdelávacích aktivitách. Proces reflexie uskutočňuje celá skupina s učiteľom či učiteľkou, prebieha interaktívne a spoločne. Nie je to teda hodnotenie práce jednotlivcov zo strany authority. Počas reflexie sa pýtate otázky zamerané na obsah (čo žiaci a žiačky o téme vedia, čo si potvrdili, čo by ešte chceli vedieť) aj na proces (ako dospeli k svojim poznatkom, čo sa dialo počas učenia, ako sa im práca darila).

Pri podnecovaní reflexie je postup kladenia otázok založený na Kolbovom cykle učenia. Obsahuje tieto fázy:

1. Otázky zamerané na **reakciu** na zážitok pomôžu žiakom a žiačkam, aby uvoľnili emócie, ktoré v nich skúsenosť vyvolala.

Napríklad: ***Ako sa cítite? Ako na vás aktivita pôsobila? Čo ste si všimli, zažili, počuli, videli?***

2. Otázky zamerané na **vysvetlenie** ich naladia na hlbšie premýšľanie o zážitku. Postupne si uvedomia, aký zmysel mala spoločná skúsenosť.

Napríklad: ***Ako ste reagovali na túto informáciu? Z akého dôvodu? Akým spôsobom ste premýšľali počas plnenia úlohy? Čo vám pomáhalo? A naopak, čo vás brzdilo?***

3. Otázky, ktoré podporia **kontextuálne vnímanie**, prepoja zmysel aktivity so širšími súvislosťami.

Napríklad: ***Čo nové ste si uvedomili na základe tejto aktivity? Ako môžete získané poznatky začleniť do širšieho kontextu alebo prepojiť s témou hodiny? Ako zapadajú do vašich terajších predstáv a poznatkov?***

4. Otázky, ktoré podporujú **aplikáciu naučeného v bežnom živote**, zdôrazňujú relevantnosť témy a umožňujú prejsť od uvedomenia nadobudnutých postojov či presvedčení k ich praktickému uplatneniu.

Napríklad: ***Ktoré poznatky považujete za najužitočnejšie? Prečo? Ako môžete využiť to, čo ste sa práve naučili? Aké konkrétne zmeny môžete iniciovať?***

Jedno slovo

Túto techniku možno použiť pred tým, ako sa žiaci a žiačky podelia o svoje pocity. Nezastupiteľná je v prípade silne emotívnych filmov. Vo chvíľach, keď vaša trieda bojuje s dojatím alebo nie je schopná reagovať, pomenovať svoj pocit jedným slovom väčšinou dokáže každý. Iba výnimočne sa stáva, že niekto len zavrtí hlavou či povie, že nevie. V takom prípade na neho netlačte, rešpektujte jeho rozpoloženie. Neskôr mu môžete znovu dať priestor.

Jednotlivé slová môžete zaznamenávať na tabuľu alebo flipchart. Všimnite si, ako film pôsobil na triedu ako celok, ktoré emócie sa opakovali a pod. Vhodné je túto metódu použiť aj v prípade, že do konca hodiny zostáva málo času. Vyžaduje si naozaj len niekoľko minút.

Alternatívou môže byť aj práca v skupinách. Rozdelte triedu do dvojíc či trojíc a požiadajte ich, aby napísali na papier slovo, ktoré pre ne symbolizuje daný film. Papiere môžete vyvesiť a požiadať skupiny, aby vysvetlili, prečo si vybrali práve dané slovo. Môžu to byť hoci aj tri slová, dôležitá je diskusia v malých skupinách a zdôvodnenie.

Najmä na začiatku práce s filmom majú žiaci a žiačky problém pomenovať svoje pocity. V podobných prípadoch im rozdajte pracovný list Emócie, kde si môžu povyberať zo slov, ktoré vystihujú ich rozpoloženie, a prípadne doplniť vlastné.

Nedokončené výroky

V prípade, že nemáte priestor na spoločnú diskusiu so skupinami alebo celou triedou, pripravte si **nedokončené výroky** týkajúce sa filmu. Pomocou nich sa nad úlohou zamyslia a zatriedia si nové poznatky. Nasledujúce vety môžete zadať ako domácu úlohu pre jednotlivcov či menšie skupiny:

- *Najviac ma prekvapilo, že ..., lebo*
- *Vďaka tomuto filmu si uvedomujem, že*
- *Chcem sa dozvedieť viac o ..., pretože*
- *Chcem aktívne prispieť k ..., pretože*

Batoh

Na tabuľu alebo flipchart nakreslite batoh. Vyzvite žiakov a žiačky, aby si predstavili, že každý z nich má na chrbte takýto pomyselný batoh. Môže si v ňom z premietania odniesť jednu vec, ktorá naňho vo filme zapôsobila najsilnejšie. Doprajte im čas na premyslenie a následne ich vyzvite, aby sa o svoje nápady podelili s ostatnými. Ich podnety napíšte dovnútra batohu a ďalej s nimi pracujte počas reflexie, prípadne na ne nadviažte na ďalšej hodine.

Ak nemáte na reflexiu dostatok času, rozdajte nalepovacie lístočky a vyzvite žiakov a žiačky, aby svoju „jednu vec“ napísali a lístok nalepili dovnútra batohu nakresleného na tabuli. Potom si môžu potichu pozrieť, čo na lístky napísali ostatní (formou tzv. tichej galérie), prípadne sa opýtať na slová, ktoré ich zaujali.

Loptička

Požiadajte žiakov a žiačky, aby si sadli do polkruhu. Jednému z nich hod'te loptičku a požiadajte ho, aby povedal jednu vec, ktorú si z filmu zapamätal, odniesol, nad ktorou bude rozmýšľať. Dohliadnite, aby každý dostal loptičku aspoň raz. Samozrejme, zapojte sa aj vy. Ak chcete mať prehľad, kto už odpovedal, požiadajte ho, nech vstane alebo si prekríži nohy, alebo to vyjadrí iným spôsobom.

I. N. S. E. R. T.

Na reflexiu jedným slovom možno nadviazať metódou I. N. S. E. R. T. (Interaktívny záznamový systém pre efektívne čítanie a myslenie, z angl. Interactive Notating System for Effective Reading and Thinking). Tá sa zväčša využíva pri práci s textom (pri čítaní a písaní zameranom na kritické myslenie), ale dá sa dobre využiť aj pri reflexii.

Metóda pracuje so znamienkami plus (+), mínus (-), výkričník (!) a otáznik (?). K znamienku plus žiaci a žiačky uvádzajú, čo vo filme vnímali ako pozitívne, k znamienku mínus to, čo vnímali ako negatívne. Pri výkričníku máte niekoľko možností podľa posolstva filmu: môžu hovoriť o tom, čo ich prekvapilo, čo vnímali ako nové, čo považujú za najsilnejšiu časť filmu a pod. Otáznik im umožňuje klásť otázky. Odpovede na ne môžete ponúknuť vy, môžete ich hľadať spoločne alebo zadať ako úlohu na budúcu hodinu.

Skupinové kreslenie

Rozdelte triedu do troj- až päťčlenných skupín. Vyzvite ich, aby nakreslili plagát vyjadrujúci, čo si z filmu odniesli (nové informácie, pocity atď.). Plagáty vyveste a následne o nich diskutujte. Táto metóda si vyžaduje viac času. Je vhodná najmä po filmoch, v ktorých sú osudy hlavných postáv alebo okolnosti natáčania náročné na spracovanie, pretože pomáha uvoľňovať emócie.

PRACOVNÝ LIST

Emócie

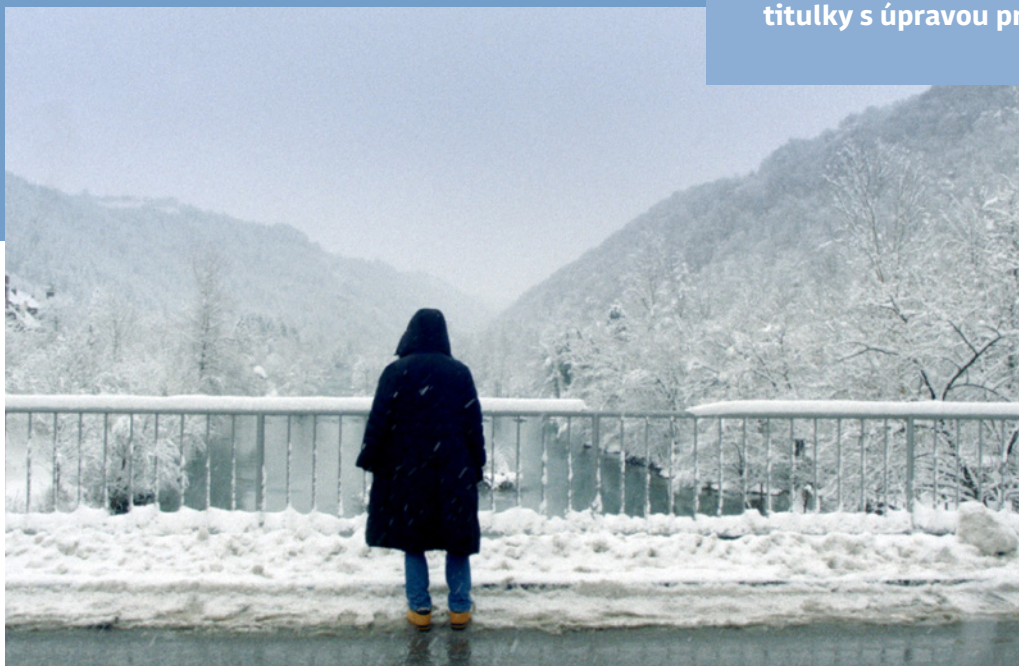
Emócie sú dôležitou súčasťou života, pretože nám podávajú správu o našich potrebách a pomáhajú nám (správne) reagovať na vonkajšie okolnosti. Preto je dôležité, aby sme si ich uvedomovali a dokázali s nimi pracovať.

Pokúste sa vybrať z uvedeného zoznamu jednu alebo viacero emócií, ktoré po projekcii filmu cítite. Do pravého stĺpca napíšte niekoľkými slovami dôvod.

EMÓCIA	PREČO
radosť	
smútok	
spokojnosť	
nespokojnosť	
závisť	
hanba	
zvedavosť	
neistota	
nedôvera	
dôvera	
zmätenosť	
obdiv	
prekvapenie	
dojatie	
strach	
hnev	
sklamanie	
bezmocnosť	
zhnusenie	
pobúrenie	
úzkosť	
odvaha	

Tieňohra

Shadow Game / Eefje Blankevoort,
Els van Driel / Holandsko / 2021 /
52 min. / perzsky, paštsky, arabsky,
anglicky, kurdsy / slovenské
titulky s úpravou pre nepočujúcich

Tieňohra je experimentálne natočený príbeh o d'alekosiahlych dôsledkoch európskej azylovej politiky. V súčasnosti sa na rôznych miestach v Európe stavajú ploty a žiadať o azyl je takmer nemožné. Tínedžeri sa brodia zasneženou krajinou a na ceste stretávajú agresívnu pohraničnú políciu. Dosiahnuť konečný cieľ je ťažšie ako kedykoľvek predtým. Ich cesta vedie naprieč celou Európou: z Grécka do Severného Macedónska, Srbska a Bosny a Hercegoviny, alebo z Talianska do Francúzska a Holandska. Film sa natáčal tri roky a čiastočne ho natočili sami hlavní hrdinovia na svoje telefóny.

Témy filmu:
migrácia
maloletých,
ľudia na úteku,
ochrana práv
dieťaťa

Cielová skupina:

14+

Ciele:

- žiaci a žiačky sa oboznámia s migračnými príbehmi svojich rovesníkov;
- oboznámia sa s Dohovorom OSN o právach dieťaťa a diskutujú o dôležitosti ochrany detí;
- analyzujú príčiny a dôsledky nelegálneho prechodu hraníc;
- formulujú názory na problematiku maloletých na úteku a právnej ochrany detí.

AKTIVITA 1

Čas:

90 minút (vrátane premietania filmu – 52 minút)

Pomôcky:

projektor, počítač, vytlačené a rozstrihané kópie pracovných listov z prílohy 1 a 2 do 3–4-členných skupín, písacie potreby

Postup:

EVOKÁCIA: 10 minút

1. Povedzte žiakom a žiačkam, že na dnešnej hodine sa pozriete na príbehy ľudí, ktorí majú ťažké osudy.
2. Vyzvite ich, aby sa rozdelili do štvorčlenných skupín. Rozdajte do skupín výroky z prílohy 1, môžu sa medzi skupinami opakovať. Povedzte, že každá skupina má iný výrok. Vyzvite skupiny, aby každá nahlas prečítala výrok v pracovnom liste.

DOPLŇUJÚCA INFORMÁCIA:

Výroky, s ktorými deti pracujú, odznejú vo filme. Ide o tieto situácie:

Výrok 1 – scéna od 6:40: Chlapec na úteku je v Grécku bez akejkoľvek podpory a starostlivosti, finančné prostriedky si zabezpečuje prostitúciou.

Výrok 2 – scéna od 27:15: Súrodenci na úteku rozprávajú o svojej rodine. Otec s bratom sú v Turecku a posielajú im peniaze, aby mohli pokračovať v ceste do Európy. Mama a ďalší brat sú stále v Sýrii, majú zdravotné ťažkosti. Rodina sa ich snaží dostať do Turecka. Súrodenci, ktorí túto situáciu opisujú, sú vyčerpaní, je im smutno za rodinou.

Výrok 3 – scéna od 38:40: Chlapci na úteku prekračujú hranice. Prechádzajú okolo značky s výstrahou: Zákaz vstupu! Mínové polia.

Výrok 4 – scéna od 13:18: Chlapec na úteku spomína, ako prekračovali hranice do Bosny a Hercegoviny. Mali nedostatok jedla a vody, bola to nesmierne náročná cesta.

Výrok 5 – scéna od 41:47: Chlapec na úteku rozpráva, ako s ním chorvátski policajti neludsky zaobchádzali, napríklad ho zbili do bezvedomia.

Výrok 6 – scéna od 32:38: Súrodenci na úteku sa po rozdelení konečne stretli. Spoločne volajú mame do Sudánu, že sú s bratom znova spolu. Mama je dojatá a plače.

3. Rozdajte do skupín pracovný list z prílohy 2 a spoločne si pozrite, ako vyzerá pracovný list, že má dve časti. Povedzte, že úlohou skupín je v najbližších piatich minútach vyplniť prvú časť pracovného listu. Druhú časť budú vyplňať až po skončení filmu.
4. Povedzte, že všetky výroky sú z filmu Tieňohra. Ich úlohou počas filmu bude si v skupine všimnúť situáciu, keď zaznie výrok z ich pracovného listu, a po skončení filmu doplniť zvyšok pracovného listu. Počas sledovania filmu si doň môžu robiť poznámky.

UVEDOMENIE: 65 minút (vrátane premietania filmu – 52 minút)

5. Premietnite film Tieňohra v dĺžke 52 minút.
6. Spýtajte sa triedy, ako na nich film zapôsobil. Povedzte, že ak chcú, môžu nahlas povedať jedno slovo, ktoré najlepšie opisuje ich aktuálne pocity.
7. Vyzvite skupiny, aby doplnili zvyšok pracovného listu.

REFLEXIA: 15 minút

8. Pokračujte diskusiou pomocou nasledujúcich otázok. Ak máte nedostatok času, využite najdôležitejšie otázky vyznačené tučným písmom.
 - **Aký dojem vo vás zanechal film?** Čo vás prekvapilo alebo zaujalo?
 - Čo neočakávané sa vo filme stalo? Prečo vás to prekvapilo?
 - Ako sa vám v skupine vyplňoval pracovný list? Čo bolo ľahké a čo, naopak, ťažké? Prečo?
 - **Ako ste postupovali pri vymýšľaní situácií k výrokom? Čím ste sa inšpirovali?**
 - **V čom sa zhodovali a v čom odlišovali vami vymyslené situácie so situáciami vo filme?**
 - **Čo máte spoločné s chlapcami? V čom ste si s nimi podobní? Ako vnímate situácie, v ktorých sa ocitli vaši rovesníci? Mohli by ste sa v podobných situáciách ocitnúť aj vy? Prečo?**
 - Počuli ste už niekedy o maloletých na úteku? V akom kontexte? **Z akých dôvodov opustili chlapci svoje domovy?**
 - Ako vnímate tému utečenectva? Aké informácie o ľuďoch na úteku počujete z médií?
 - Aké riziká a výzvy zažili postavy z filmu pri prekračovaní hraníc?
 - **Vo filme zaznel výrok: „Dieťa už nikdy nebudem, ale brat má ešte šancu. Zostávajú mu dva-tri roky. Dúfam, že si stihne užiť detstvo, než dospeje. Odkedy som tu, necitím sa ako dieťa. Kam sa podelo moje detstvo? Cítim sa ako starac.“ Aké dopady má táto skúsenosť na životy chlapcov? Ako ich ovplyvní v ďalšom živote?**
 - **Čo môžeme urobiť preto, aby sa u nás v triede cítil príjemne človek, ktorý prešiel podobnou skúsenosťou ako chlapci z filmu?** Čo by vám v takej situácii pomohlo, aby ste do kolektívu zapadli?
 - Ktoré organizácie pomáhajúce ľuďom na úteku poznáte?
 - Čo si z dnešnej hodiny odnášate? Čo nové ste si uvedomili?

DOPLŇUJÚCA INFORMÁCIA:

Na Slovensku pomáhajú ľuďom na úteku organizácie ako napríklad Liga za ľudské práva poskytovaním právnej pomoci, organizácia Mareena sa zameriava na aktívne začlenenie cudzincov do spoločnosti, občianske združenie Marginal pomáha so začleňovaním migrantov a osôb s medzinárodnou ochranou a občianske združenie Pokoj a dobro poskytuje služby pre ľudí na úteku v Nitrianskom kraji.

V téme utečenectva sú aktívne aj ďalšie organizácie, napríklad Človek v ohrození, Slovenská katolícka charita či ADRA Slovensko. Človek v ohrození dlhodobo poskytuje vzdelávanie a psychologickú pomoc deťom a rodinám sýrskych utečencov v Libanone. Viac o pomoci v Libanone si môžete prečítať v tomto článku.

PRÍLOHA 1:

VÝROK 1:

Podnikám teda ilegálne kroky. Nechcem páchať zlo. Naozaj chcem chodiť do školy. Neprišiel som sem žiť ako pes. Nechcem sa živiť prostitúciou. Chcem viesť slušný život. Ale toto musím urobiť. Nielen ja, ale všetci mladí, ktorí sú tu.

VÝROK 2:

Je to náročné, ak nemáte po boku rodinu a otca. Úprimne, je to nesmierne ťažké. Otec stojí vždy pri vás a poradí vám, keď spravíte chybu. Nevieť. Dieťa už nikdy nebudem, ale brat má ešte šancu. Zostávajú mu dva-tri roky. Dúfam, že si stihne užiť detstvo, než dospeje. Odkedy som tu, necítim sa ako dieťa. Kam sa podelo moje detstvo? Cítim sa ako starec.

VÝROK 3:

Zrejme preto sem dali takéto varovanie: **POZOR! PRECHOD ZAKÁZANÝ! MÍNY.** Keď vidíme takéto značky, nezastavujeme. Kráčame ďalej.

VÝROK 4:

Nemali sme vodu ani jedlo. Bolo to pre nás náročné. Keď sme uvideli kaluž so žabami, aj tak sme sa napili. Použili sme gázu ako filter. No nie vtedy, keď sme zomierali od smädu. Keď pršalo na nevydláždené cesty, voda sa držala v pneumatikách od kamiónov. Naplnili sme si ňou fľaše. Bolo to náročné.

VÝROK 5:

Stáli v rade a pri bitke sa striedali. Posledná rana ma totálne odrovnala. Potom ma obľali vodou. Bola noc. Svietili mi priamo do očí a dali mi elektrošoky. Zas ma začali mlátiť a potom ma sotili z kopca. Skotúlal som sa dolu a skončil pri rieke, v bezvedomí.

VÝROK 6:

Syn 1: **Ako sa máš, mami?**

Mama neodpovedá. Tlmene plače.

Syn 2: **Povedz jej, aby neplakala.**

Syn 1: **Neplač. Ako sa máš? Dúfam, že si v poriadku.**

Mama: **Som v poriadku. Čo ty?**

Syn 1: **Áno, mami. Ako sa máš ty?**

PRÍLOHA 2:

Kto mohol povedať tento výrok? Koľko má rokov? Kde žije?		
V akej situácii niekto povedal tento výrok (miesto, popis situácie)?		
Mohli by ste sa v takejto situácii ocitnúť aj vy?	áno nie	Prečo?
VYPLŇTE PO POZRETÍ FILMU		
Aký je približný vek postavy, ktorá povedala výrok?		
Opíšte situáciu, v ktorej zaznie výrok.		

AKTIVITA 2

Čas:

45 minút

Pomôcky:

2 papiere A4 s nápismi „úplne súhlasím“ a „úplne nesúhlasím“, kópie prílohy 3 do 4-5-členných skupín, písacie potreby, priestor, kde sa môžu všetci v triede volne pohybovať (napr. zadná časť triedy, chodba)

Postup:

EVOKÁCIA: 10 minút

1. Povedzte triede, že si vyskúšate jednoduchú pohybovú úlohu. Presuňte sa do priestoru, kde sa môžete dobre pohybovať, napríklad zadná časť triedy. Vyberte v priestore dve dostatočne vzdialené stanovišťa a nalepte na ne nápisy „úplne súhlasím“ a „úplne nesúhlasím“.
2. Vysvetlite žiakom a žiačkam, že tieto stanovišťa predstavujú dva pomyselné konce škály. Na nej môžu vyjadriť svoj názor tak, že sa postavia do priestoru podľa toho, ako súhlasia alebo nesúhlasia s výrokmi, ktoré im budete postupne čítať.
3. Postupne čítajte nasledujúce výroky a po každom vyzvite žiakov a žiačky, aby zaujali miesto na názorovej škále. Krátko sa pýtajte, prečo sa postavili práve na toto miesto, vyzvite ich, aby jasne vysvetlili svoje stanovisko. Výrokov si môžete vybrať iba niekoľko alebo ich obmeniť podľa vlastnej potreby.
 - Cítim sa neisto, keď sa mám rozprávať s úplne neznámymi ľuďmi.
 - Môžem sa spoľahnúť na rodinu a kamarátov, že mi pomôžu v náročných situáciách.
 - Môžem rozvíjať svoje vedomosti a talenty v škole alebo na krúžkoch.
 - Nemusím finančne podporovať svoju rodinu.
 - V každodennom živote sa cítim bezpečne.
 - Ak som ja alebo niekto z rodiny chorý, máme zabezpečenú dostupnú zdravotnú starostlivosť.
4. Spýtajte sa triedy, či počuli o deťoch, ktoré by odpovedali inak, ako odpovedala väčšina triedy. Môžete nadviazať ďalšou otázkou, či a v čom je Slovensko krajina, ktorá ochraňuje práva detí.
5. Podakujte žiakom a žiačkam za vyjadrenie názoru na škále a vyzvite ich, aby si sadli naspäť na svoje miesta.

UVEDOMENIE: 25 minút

6. Povedzte, že vo filme ste videli situácie, ktoré by žiadne dieťa nemalo zažiť. Vysvetlite, že na zabezpečenie ochrany detí existuje Dohovor OSN o právach dieťaťa, ktorý je platný od roku 1989. Je to prvý právne záväzný dokument na ochraňovanie práv detí.
7. Rozdajte do 4-5-členných skupín prílohu 3. Vyzvite ich, aby si prečítali prvý odstavec v pracovnom liste s textom z tohto Dohovoru.
8. Pripomeňte si spolu so žiakmi a žiačkami film Tieňohra, ktorý ste videli na predchádzajúcej hodine. Spýtajte sa na situácie, ktoré hlavné postavy zažili a sú v rozpore s Dohovorom OSN o právach dieťaťa. Zapište ich na tabuľu.

METODICKÝ TIP:

V prípade, že od pozerania filmu ubehol dlhší čas, môžete si film pripomenúť pomocou týchto otázok:

- *O čom bol film Tieňohra? Kto boli hlavné postavy?*
- *Prečo opustili svoje domovy? Ako sa presúvali do svojich vysnívaných krajín?*
- *Aké náročné situácie po ceste do Európy zažívali?*

9. Povedzte žiakom a žiačkam, aby si predstavili, že by niektorý z chlapcov z filmu prišiel do ich triedy ako nový spolužiak. Povedzte, že úlohou skupín je vyplniť pracovný list. Do neho majú napísať opatrenia, ktoré by novému spolužiakovi pomohli po príchode na Slovensko alebo do ich triedy. Na prácu majú päť minút.
10. Vyzvite skupiny, aby prečítali jedno opatrenie, ktoré v skupine vymysleli.

METODICKÝ TIP:

Keby ste na túto aktivitu mali viac času, môžete skupiny vyzvať, aby si najskôr porovnali svoje odpovede. Následne môžu žiaci a žiačky odprezentovať všetky opatrenia, ktoré vymysleli.

REFLEXIA: 10 minút

11. Pokračujte spoločnou diskusiou pomocou týchto otázok:
- **Ako ste sa cítili na dnešnej hodine?** Čo sa vám páčilo a čo nie?
 - **Ako ste vnímali vymýšľanie opatrení, ktoré by pomohli novému spolužiakovi?** Čo bolo pri vymýšľaní ľahké a čo išlo ťažšie? Prečo?
 - **Počuli ste o Dohovore OSN o právach dieťaťa?** (Dá sa zmerať aj neverbálne, napríklad tým, že sa žiaci a žiačky prihlásia alebo postavia, ak už o ňom počuli.)
 - **Prečo je dôležité ochraňovať deti?** Prečo majú podľa vás právo na špeciálnu ochranu?
 - Ako vy sami vnímate ochranu detí u nás, na Slovensku? Myslíte si, že by sa situácie z filmu mohli stať aj u nás? Prečo áno/nie?
 - **Ako podľa vás ovplyvní chlapcov z filmu to, že zažili takúto ťažkú cestu za bezpečím, nechodili do školy a prišli o detstvo? Ako by sme im mohli pomôcť?**
 - Ak porovnáte svoj život s chlapcami z filmu, aké privilégia na svoju ochranu a rozvoj máte?
 - **Čo by ste sa opýtali, keby ste sa mohli stretnúť s chlapcami z filmu?**
 - Čo si odnášate z dnešnej hodiny?

PRÍLOHA 3:

PRACOVNÝ LIST

„Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru, musia prijať potrebné opatrenia na zabezpečenie toho, aby dieťa žiadajúce o postavenie utečenca alebo ktoré je v súlade s platným medzinárodným alebo vnútroštátnym právom a postupom považované za utečenca, či už je v sprievode svojich rodičov, iných osôb alebo bez sprievodu, dostalo potrebnú ochranu a humanitárnu pomoc pri využívaní práv stanovených týmto Dohovorom a inými dokumentmi.“

(čl. 22 ods. 1 Dohovoru OSN o právach dieťaťa)

Výbor OSN pre práva dieťaťa vo vzťahu k odpovedi štátov na všeobecné a špecifické potreby detí bez sprievodu zdôrazňuje najmä:

- včasnú identifikáciu (čl. 8 Dohovoru – Zachovanie identity),
- ustanovenie opatrovníka alebo iného právneho zástupcu (čl. 18 ods. 2 a čl. 20 ods. 1),
- zabezpečenie náhradnej starostlivosti a náležitého ubytovania (čl. 20 – Ochrana detí bez rodiny),
- plný prístup k vzdelaniu (čl. 28),
- právo na životnú úroveň potrebnú pre telesný, duševný, mravný a sociálny rozvoj dieťaťa (čl. 27),
- právo na dosiahnutie najvyššej možnej úrovne zdravotného stavu (čl. 24),
- ochranu pred obchodovaním s ľuďmi a sexuálnym a iným vykorisťovaním, zneužívaním a násilím (čl. 34, 35 a 36).
- Dieťa má tiež právo na ochranu pred prácou, ktorá ohrozuje jeho zdravie, výchovu alebo rozvoj (čl. 32 – Detská práca).
- Napokon, čl. 37 Dohovoru zakotvuje ochranu dieťaťa pred mučením a nezákonným či svojvoľným zbavením osobnej slobody.

Predstavte si, že chlapec z filmu sa stane vaším spolužiakom. Vymyslíte aspoň tri opatrenia, ktoré by mu pomohli po príchode na Slovensko alebo do vašej triedy. V stĺpci „Kde?“ najskôr zakrúžkujte, či ide o opatrenie vo vašej triede alebo v spoločnosti, a v druhom stĺpci opatrenie opište.

KDE	O AKÉ OPATRENIE IDE?
V triede/v spoločnosti	
V triede/v spoločnosti	
V triede/v spoločnosti	
V triede/v spoločnosti	

Doplňujúce informácie k témam filmu

Aké sú dôvody odchodu maloletých bez sprievodu z krajiny pôvodu?

Každé dieťa má nárok na osobitnú ochranu, starostlivosť a pomoc. V súčasnosti je na svete množstvo detí, ktoré nemajú možnosť prežiť bezstarostné detstvo a rôzne objektívne, ale aj subjektívne okolnosti ich nútia opúšťať rodiny a hľadať bezpečie a ochranu mimo krajiny svojho pôvodu. Medzi najčastejšie dôvody, pre ktoré deti bez sprievodu členov rodiny utekajú do Európy, možno zaradiť dlhotrvajúce ozbrojené konflikty (deti z Afganistanu, Sýrie, Iraku, Jemenu), prírodné katastrofy a klimatické zmeny, humanitárne a politické krízy (deti zo Somálska, Eritrey, Etiópie), diskrimináciu alebo prenasledovanie.

Jeden maloletý bez sprievodu (ďalej v texte len ako MBS) z Afganistanu vo filme popisuje, ako medzi sebou Taliban a afganská vláda roky intenzívne bojujú a aký je život v Afganistane neznesiteľný: „Ak nemôžete ísť do školy, k lekárovi... strávili by ste tam svoj život?“

Mnohé deti však utekajú aj z dôvodu nepriaznivej ekonomickej situácie v krajine pôvodu (napríklad Bangladéš, Moldavsko), nedostatku pracovných príležitostí či kvôli stratégii prežitia rodiny, keď migrácia dieťaťa nielen znižuje výdavky v rodine, ale dieťa tiež môže byť zdrojom príjmu rodiny, ak zo zahraničia posiela časť svojich príjmov. Toto je aj prípad mnohých bývalých MBS na Slovensku. Častým dôvodom príchodu MBS do Európy je aj nedostatok príležitostí na vzdelanie. Mnohé deti a ich rodičia dúfajú, že si migráciou zvýšia šance na získanie vzdelania a zručností, ktoré pre nich v krajine pôvodu nie sú dostupné. Veľakrát sa však stáva – a platí to aj v prípade väčšiny MBS na Slovensku –, že po dosiahnutí plnoletosti sú bývalí MBS nútení pracovať namiesto chodenia do školy. Musia sa živiť a vzdelanie musí ísť na druhú kolaj.

Ako ďalšie dôvody migrácie MBS možno spomenúť aj snahu o zlúčenie s rodinnými príslušníkmi alebo príbuznými, ktorí sa už nachádzajú v niektorej krajine Európskej únie (EÚ), stratu rodiny (siroty), domáce násilie či iné formy zneužívania v rodine, predaj, obchodovanie s ľuďmi, nútenú prácu či otroctvo.

Aké sú spôsoby cestovania MBS?

MBS majú málokedy možnosť cestovať do cieľovej krajiny legálne a bezpečnými spôsobmi prepravy, ako napríklad priamym letom. Na ceste do vysnívanej destinácie sú často nútení cestovať nebezpečnými a neoficiálnymi cestami. V snahe vyhnúť sa hraničným priechodom a kontrolám niekedy prejdú stovky kilometrov pešo cez nebezpečné a ťažko priechodné prírodné terény (púšť, hory, lesy); trávajú nekonečné hodiny skrývajú sa natlačení v nákladných vozňoch vlakov alebo návesoch kamiónov, podvozkoch či kufroch áut. Cestujú nebezpečne taxíkmi alebo lodkami či nafukovacími člnami v nevyhovujúcom stave alebo s viacnásobne prekročenou kapacitou osôb na palube.

Osobitne nebezpečné je najmä prekročenie hranice z Iránu do Turecka. Prevádzaci nútia deti prejsť cez hory v pohraničí na koňoch alebo pešo v noci. Spí sa len pod holým nebom. Cesta z Turecka do Grécka môže byť tiež nebezpečná, pretože deti cestujú na malých nafukovacích člnoch a v noci sú vyslané na more, aby sa dostali na niektorý z gréckych ostrovov. Najtragickjšia, čo sa počtu úmrtí týka, však zväčša býva cesta naprieč mnohými africkými krajinami, cez púšť Sahara, do Líbye a z Líbye na starých rybárskych lodiach cez Stredozemné more do Talianska či na Maltu.

Mnohé tieto strastiplné cesty často vedú k viacnásobným traumám, zneužívaniu MBS a v najhorších prípadoch môžu vyústiť do úmrtí (utopenie v mori, dehydratácia na púšti, strelba na hraniciach, umrznutie v horách a pod.).

Aké sú riziká a výzvy neoprávneného prekračovania hraníc?

Rovnako ako všetci ostatní cudzinci z tretích krajín (štáty mimo EÚ a Európskeho hospodárskeho priestoru) aj MBS musia pri vstupe na územie SR, resp. iného členského štátu EÚ, splniť podmienky na vstup a pobyt. Týmto podmienkami sú schopnosť MBS preukázať sa platným cestovným dokladom a udelenými vízami alebo povolením na pobyt. Výnimku predstavujú prípady, keď MBS pochádza zo štátu, voči ktorého štátnym príslušníkom SR alebo iné štáty EÚ neuplatňujú vízovú povinnosť. Keďže tieto podmienky v prevažnej väčšine prípadov MBS nie sú schopní splniť, sú nútení prekračovať hranice neoprávnene. Nedostatok regulárnych a bezpečných kanálov migrácie pre deti a ich rodiny prispieva k tomu, že sa deti vydávajú na život ohrozujúce a mimoriadne nebezpečné migračné cesty. Na deti číha množstvo rizík, ktorým musia čeliť samé, bez sprievodu rodičov alebo zákonných zástupcov.

V ktoromkoľvek štádiu migračného procesu sa tak môžu MBS ocitnúť ohrození na živote, zdraví a zdravom vývoji. Všeobecné riziká pre MBS predstavujú rasizmus, xenofóbia, marginalizácia či diskriminácia v tranzitných alebo aj cieľových krajinách. Špecifické riziká predstavujú násilie zo strany organizovaných zločineckých skupín (vrátane násillia páchaného samotnými prevádzачmi); násilie, ku ktorému môže dochádzať v prepĺnených utečeneckých táboroch; nelegálne odsuny na hraniciach; nadmerné a neprimerané používanie sily zo strany orgánov hraničnej kontroly a polície. Napríklad násilie zo strany polície voči migrujúcim bolo vo filme *Tieňohra* vidieť na strane chorvátskej polície. Podrobne ho dokumentujú aj viaceré ľudskoprávne organizácie, pozri napr. [správy Human Rights Watch](#)). Ďalšími rizikami sú odmietnutie pomoci lodiam v núdzi na mori alebo nelegálne push-backy (vytláčanie) takýchto lodí plavidlami pobrežnej stráže, vrátane plavidiel Európskej agentúry pre pohraničnú a pobrežnú stráž Frontex, alebo extrémne podmienky, ktoré so sebou cestovanie prináša. MBS môžu byť pre svoju zraniteľnosť častejšie vystavení rizikám, akými sú rodovo podmienené, sexuálne a iné formy násillia, ako aj obchodovanie s ľuďmi s cieľom sexuálneho alebo pracovného vykorisťovania (prostitúcia, otrocká práca, predaj drog, žobranie, krádeže a pod.).

Nepriaznivú situáciu detí bez sprievodu v procese migrácie navyše sťažujú aj opatrenia a prístup orgánov hraničnej kontroly/polície, ktoré sa zameriavajú skôr na represiu než na ulahčovanie, reguláciu a riadenie migrácie. Často napríklad využívajú inštitúty zaistenia, vyhostenia a nedostatku príležitostí na včasné zjednotenie MBS s ich rodinami. Dlhodobá absencia výchovy (niekedy aj roky) a odlúčenie od rodiny, ktorá by za iných okolností dieťaťu poskytovala nielen fyzickú ochranu, ale aj psychologickú a emočnú podporu, môže mať negatívny vplyv na vývoj a psychické zdravie dieťaťa. Z týchto dôvodov je nevyhnutné, aby mali MBS k dispozícii včasné a efektívne možnosti zlúčenia s rodinou.

Ďalšou výzvou je často aj obmedzený prístup k základným službám, akými sú adekvátne bývanie a s tým v praxi často spojené bezdomovectvo MBS; dostatok bezpečných potravín a vody, zdravotné služby a iné. V dôsledku dlhej cesty, ktorá niekedy môže trvať mesiace až roky, sú MBS neraz vystavení dlhodobej absencii prístupu k vzdelaniu. Túto absenciu neskôr ťažko doháňajú. Jeden maloletý chlapec vo filme napríklad uvádza: „*Nechcem robiť zlé veci, naozaj chcem chodiť do školy.*“

Samotný film *Tieňohra* zobrazuje rozpor medzi túžbami MBS dostať sa do vysnívanej krajiny a žiť normálny život tínedžera v bezpečí a realitou, ktorá v sebe nesie večné čakanie, zaseknutie v tranzitných krajinách, nelegálnu, prípadne nútenú prácu, zneužívanie a iné úskalia v dôsledku neoprávneného prekračovania hraníc. U detí bez sprievodu, ktoré sú na úteku, sú časté pocity strachu, neistoty, zúfalstva a psychické problémy.

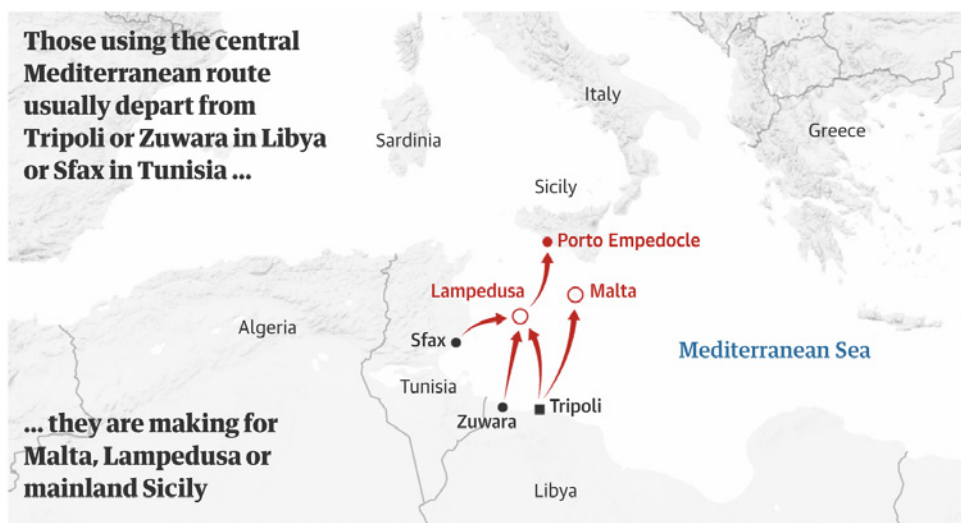
Okolnosti, ktorým musia MBS v procese migrácie čeliť bez rodičov ako ochrancov, vedú v mnohých prípadoch k hlbokým psychickým traumám, k tzv. „strate detstva“ alebo predčasnému dospievaniu. Môžu tiež negatívne ovplyvniť fyzický, duševný, duchovný, morálny a sociálny vývoj detí.

Migračné trasy do Európy a na Slovensko

Až na pár výnimiek MBS prichádzajú do SR bez víz či povolení na pobyt, v prevažnej väčšine prípadov aj bez cestovných a iných dokladov. Na Slovensko sa najčastejšie dostanú cez slovensko-ukrajinskú hranicu (vonkajšia hranica EÚ) alebo slovensko-maďarskú hranicu (vnútorná hranica).

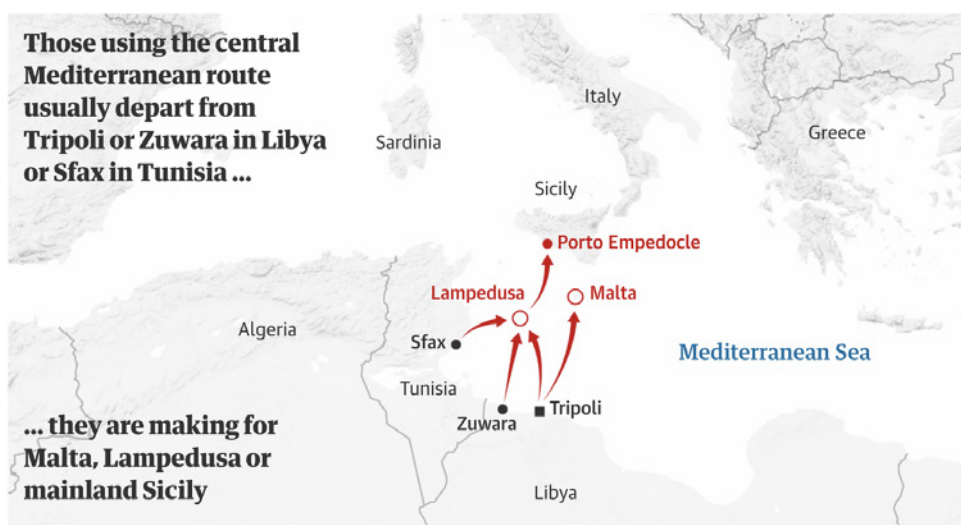
Medzi najčastejšie využívané migračné trasy do Európy patria:

1. Cesta z Líbye (Tripoli, Zuwara) alebo Tuniska (Sfax) cez Stredozemné more do Talianska (ostrov Lampedusa alebo Sicília) alebo na Maltu – tzv. stredná cesta cez Stredozemné more

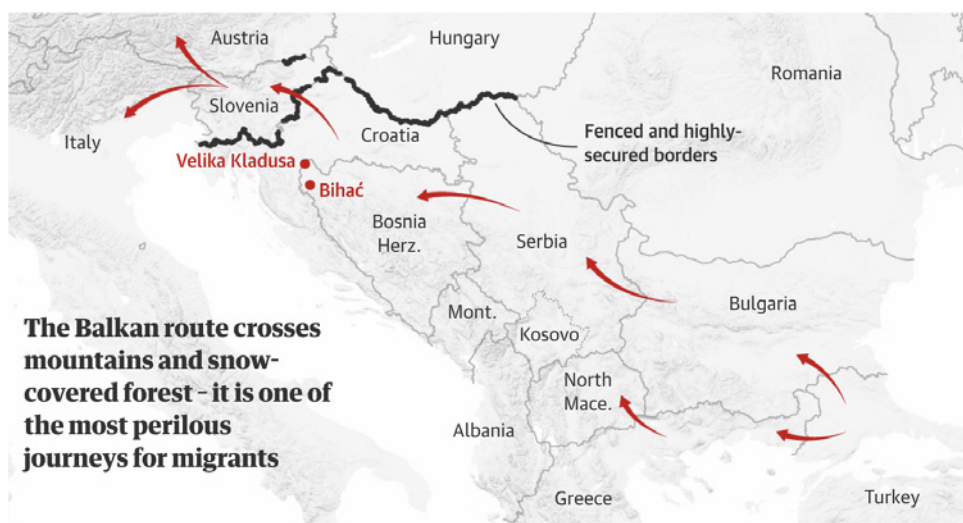
Zdroj foto: <https://www.theguardian.com/global-development/2021/jan/14/journeys-of-hope-what-will-migration-routes-into-europe-look-like-in-2021>

2. Cesta z Turecka (Ayvalik, Izmir) cez Egejské more na grécke ostrovy (Lesbos, Chios, Samos) – tzv. východná cesta cez Stredozemné more

Zdroj foto: <https://www.theguardian.com/global-development/2021/jan/14/journeys-of-hope-what-will-migration-routes-into-europe-look-like-in-2021>

3. Tzv. cesta cez západný Balkán – začína sa v Turecku a pokračuje po súši cez Bulharsko alebo Grécko – Severné Macedónsko alebo Srbsko – Bosnu a Hercegovinu – Chorvátsko – Slovinsko do Rakúska alebo Talianska

Zdroj foto: <https://www.theguardian.com/global-development/2021/jan/14/journeys-of-hope-what-will-migration-routes-into-europe-look-like-in-2021>

Okrem týchto hlavných migračných ciest ľudia na úteku podľa Frontexu využívajú aj tzv. západnú cestu cez Stredozemné more (Maroko – Španielsko) alebo východnú hranicu EÚ (Ukrajina – Slovensko, Ukrajina/Bielorusko – Poľsko).

Kolko je maloletých detí bez sprievodu na Slovensku a v Európe?

Štatistické údaje Úradu hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru SR o počtoch MBS v rokoch 2016 až 1. polrok 2021:

Rok	Počet MBS zadržaných pri NPŠH alebo pri NP*	Muži	Ženy	Počet MBS s tolerovaným pobytom**	Počet MBS žiadajúcich v SR o azyl***
2016	23	22	1	5	2
2017	25	22	3	3	11
2018	17	16	1	1	10
2019	69	68	1	38	27
2020	73	73	0	47	9
1.polrok 2021	92	-	-	53	15

Zdroj foto: <https://www.minv.sk/?rocenky>

* Nelegálnom prekročení štátnej hranice alebo pri neoprávnenom pobyte

** Údaj k 31.12. toho roku/30.6. v prípade 2021

*** Štatistické údaje Migračného úradu MV SR (<https://www.minv.sk/?statistiky-20>)

Momentálne prichádzajú MBS na Slovensko najčastejšie z Afganistanu, Pakistanu, Sýrie, Vietnamu a Bangladéša. V drvivej väčšine prípadov ide o chlapcov vo veku 14 – 17 rokov. V rámci MBS sú dievčatá zastúpené dlhodobo veľmi nízkymi počtami.

Z tabuľky možno pozorovať od roku 2019 narastajúci počet MBS, ktorí boli na Slovensku zadržaní v súvislosti s neoprávneným pobytom. Tento jav možno pripísať zhoršujúcej sa bezpečnostnej situácii v Afganistane, keďže prevažná väčšina týchto maloletých pochádzala z Afganistanu, konkrétne v roku 2019 až 53 chlapcov, v roku 2020 to bolo 52 chlapcov a v priebehu 1. polroka 2021 až 86 MBS nájdených na Slovensku pochádzalo z Afganistanu. V roku 2020 boli druhou najpočetnejšou skupinou chlapci pochádzajúci zo Sýrie (v počte 10).

Počet žiadostí o azyl podaných MBS na Slovensku je dlhodobo nízky. Ovplyvňuje ich vo veľkej miere nízky počet MBS na Slovensku, ale aj vysoký počet ich zmiznutí z detského domova. Viac o zmiznutiach MBS sa dočítate v doplňujúcom [informačnom materiáli](#) Človeka v ohrození k filmu Čakanie (2017) alebo v publikácii Ligy za ľudské práva [Miznúce deti](#).

V rámci EÚ je počet žiadostí o azyl podaných MBS podstatne vyšší. V roku 2019 požiadalo o azyl celkovo 14 100 MBS a v roku 2020 ich bolo 13 600. Aj tieto čísla sú podstatne nižšie v porovnaní s rokom 2015, keď požiadalo o azyl v členských štátoch EÚ až 92 000 MBS. MBS žiadajú najčastejšie o azyl v Grécku, Nemecku, Rakúsku, Švédsku, Belgicku, Holandsku, Rumunsku a Bulharsku. Ide o tradičné cieľové krajiny pre ľudí na úteku alebo o krajiny, cez ktoré vstúpili do EÚ.

Ďalšie zdroje informácií:

- [Počet MBS, ktorí prišli do Európy v roku 2020 a 2019](#) (IOM, UNHCR, UNICEF);
- [Počet podaných žiadostí o azyl maloletými bez sprievodu v rokoch 2019 a 2020 v EÚ](#) (Eurostat);
- [Štatistiky MBS v Európe od roku 2011](#) (Eurostat).

Aké sú práva MBS v kontexte Dohovoru OSN o právach dieťaťa a Všeobecných komentárov Výboru OSN pre práva dieťaťa (č. 6 a č. 22)?

„Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru, musia prijať potrebné opatrenia na zabezpečenie toho, aby dieťa žiadajúce o postavenie utečenca alebo ktoré je v súlade s platným medzinárodným alebo vnútroštátnym právom a postupom považované za utečenca, či už je v sprievode svojich rodičov, iných osôb alebo bez sprievodu, dostalo potrebnú ochranu a humanitárnu pomoc pri využívaní práv stanovených týmto dohovorom a inými dokumentmi.“

(čl. 22 ods. 1 Dohovoru OSN o právach dieťaťa)

Výbor OSN pre práva dieťaťa (ďalej len “Výbor”) opakovane zdôraznil, že s deťmi v kontexte medzinárodnej migrácie by malo byť primárne zaobchádzané ako s deťmi, a mali by byť plne rešpektované, chránené a zabezpečené ich práva detí tak, ako vyplývajú z Dohovorom OSN o právach dieťaťa (ďalej len „Dohovor”), a to bez ohľadu na ich migračný status. Výbor zároveň vyzýva štáty, aby všetky svoje úkony a rozhodnutia ohľadne migrujúcich detí viedli na princípoch nediskriminácie (čl. 2 Dohovoru), najlepšieho záujmu dieťaťa (čl. 3), práva na život, prežitie a rozvoj (čl. 6), ako aj práva detí vyjadriť svoj názor na všetky záležitosti, ktoré sa ich týkajú a zohľadnenie tohto názoru (čl. 12).

Práva vyplývajúce z Dohovoru sú priznané všetkým deťom, bez ohľadu na ich vek, pohlavie, rodovú identitu, sexuálnu orientáciu, etnický alebo národnostný pôvod, zdravotné postihnutie, náboženstvo, ekonomický status, migračný status, štátnu príslušnosť alebo postavenie bez štátnej príslušnosti, rasu, farbu pleti, rodinný status, zdravotný stav alebo iné sociálne podmienky, aktivity, vyjadrené názory alebo vieru. Princíp nediskriminácie sa týka každého dieťaťa, bez ohľadu na dôvod, pre ktorý dieťa opustilo krajinu pôvodu, bez ohľadu na to, či je v sprievode rodiny alebo je bez sprievodu, či je na ceste alebo už usadené v konkrétnej krajine, či má osobné doklady alebo nie.

Podľa Výboru by mal byť princíp nediskriminácie v centre všetkých migračných politík a postupov, vrátane postupov a kontrolných opatrení na hraniciach. Pokiaľ ide o administratívne a súdne rozhodnutia ohľadne vstupu, pobytu alebo návratu dieťaťa, jeho umiestnenie a poskytnutie starostlivosti, ich integrálnou súčasťou by malo byť individuálne vyhodnotenie najlepšieho záujmu dieťaťa. **Hraničné kontroly by mali MBS promptne identifikovať, skutočne s nimi zaobchádzať ako s deťmi a mali by ich odovzdať orgánom ochrany detí.**

Štáty sa v zmysle čl. 6 Dohovoru zaviazali redukovat' do maximálnej možnej miery riziká súvisiace s migráciou, ktorým deti čelia a ktoré môžu ohroziť ich právo na život, prežitie a rozvoj. Štáty by mali osobitne dodržiavať záväzok *non-refoulement*, teda nevrátiť migrujúce dieťa do krajiny, v ktorej by mohol byť jeho život ohrozený alebo by mu tam hrozilo mučenie, kruté či neludské zaobchádzanie alebo trest. Záväzok *non-refoulement* štátom vyplýva z Dohovoru o právnom postavení utečencov (čl. 33) a z Dohovoru proti mučeniu (čl. 3).

Výbor vo vzťahu k odpovedi štátov na všeobecné a špecifické potreby detí bez sprievodu zdôrazňuje najmä včasnú identifikáciu (čl. 8 Dohovoru – Zachovanie identity), ustanovenie opatrovníka alebo iného právneho zástupcu (čl. 18 ods. 2 a čl. 20 ods. 1), zabezpečenie náhradnej starostlivosti a náležitého ubytovania (čl. 20 – Ochrana detí bez rodiny), plný prístup k vzdelaniu (čl. 28), právo na životnú úroveň potrebnú na telesný, duševný, mravný a sociálny rozvoj dieťaťa (čl. 27), právo na dosiahnutie najvyššej možnej úrovne zdravotného stavu (čl. 24), ochranu pred obchodovaním s ľuďmi a sexuálnym a iným vykorisťovaním, zneužívaním a násilím (čl. 34, 35 a 36).

Dieťa má tiež právo na ochranu pred prácou, ktorá ohrozuje jeho zdravie, výchovu alebo rozvoj (čl. 32 Dohovoru – Detská práca). Napokon, čl. 37 Dohovoru zakotvuje ochranu dieťaťa pred mučením a nezákonným či svojvoľným zbavením osobnej slobody.

Čo sa deje s MBS po príchode na Slovensko?

O tom, čo sa deje s MBS po príchode na Slovensko a ako vyzerá ich pobyt u nás, sa dočítate v dopĺňujúcich informáciách k téme MBS k filmu Čakanie, ktoré spracoval Človek v ohrození.

Skúsenosť 23-ročného utečenca z Afganistanu Bakhtullaha, ktorý prišiel na Slovensko ako MBS vo veku 15 rokov, býval v dvoch detských domovoch, chodil tu do školy a naďalej tu žije a pracuje, si môžete vypočuť v podcaste Migračný kompas: „Na Slovensko prišiel z Afganistanu ako dieťa bez rodičov. Ako sa mu tu žije a čo robí?“

Slovník pojmov:

- 1. Utečenec** je človek, ktorý sa nachádza mimo krajiny svojho pôvodu a má opodstatnené obavy z prenasledovania z jedného alebo viacerých z nasledujúcich dôvodov: 1) rasových, 2) národnostných, 3) náboženských, 4) zastávania určitých politických názorov, alebo 5) z dôvodu príslušnosti k určitej sociálnej skupine, a ktorý nemôže prijať alebo v dôsledku uvedených obáv odmieta ochranu svojho domovského štátu. Definíciu utečenca zaviedol Dohovor OSN o právnom postavení utečencov z roku 1951. Táto definícia bola prevzatá aj do slovenského Zákona o azyle.
- 2. Maloletý bez sprievodu** je dieťa, ktoré nie je občanom SR a nachádza sa na území SR bez sprievodu rodiča alebo inej plnoletej fyzickej osoby, ktorej by mohlo byť zverené do osobnej starostlivosti (definícia podľa Zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele).
- 3. Azyl** je najvyššia forma medzinárodnej ochrany, ktorá sa udeľuje ľuďom na úteku. V EÚ aj na Slovensku splynulo uznanie za utečenca s poskytnutím azylu, preto sa pojmy „utečenec“ a „azylant“ môžu niekedy zamieňať. Keď utečenec získa azyl, získava automaticky aj trvalý pobyt na území SR na neobmedzený čas a po štyroch rokoch môže požiadať o štátne občianstvo SR. Zákon o azyle pozná aj inštitút tzv. azylu z humanitných dôvodov, ktorý Migračný úrad Ministerstva vnútra SR môže udeliť napr. osobám chorým, traumatizovaným či veľmi starým, u ktorých by návrat do podmienok v krajine pôvodu bol nehumánny. Azyl z humanitných dôvodov v minulosti Migračný úrad viackrát udelil aj MBS.
- 4. Doplnková ochrana** je ochrana, ktorú poskytujeme v EÚ ľuďom, ktorí nespĺňajú kritériá na udelenie azylu, avšak utekajú pred vážnym bezpráviem v krajine pôvodu. To môže mať podobu všeobecného násillia v rámci ozbrojeného konfliktu alebo môže spočívať vo výkone trestu smrti, mučení, krutom, neludskom a ponižujúcom zaobchádzaní alebo potrestaní. Na Slovensku poskytujeme doplnkovú ochranu najmä ľuďom, ktorí prichádzajú z krajín, kde prebieha vojna alebo ozbrojený konflikt; v súčasnosti najmä ľuďom zo Sýrie, Afganistanu a Jemenu. Najviac cudzincov s poskytnutou doplnkovou ochranou žijúcich na Slovensku pochádza z Afganistanu. Poskytnutím doplnkovej ochrany získava cudzinec na území SR prechodný pobyt na 1 rok, pričom doplnkovú ochranu môže migračný úrad predĺžiť, aj opakovane, vždy o 2 roky, ak dôvody jej poskytnutia pretrvávajú. Po 5 rokoch môže cudzinec s doplnkovou ochranou požiadať cudzineckú políciu o udelenie dlhodobého pobytu.
- 5. Dublinské konanie** je konanie, v rámci ktorého sa určuje, ktorá krajina je zodpovedná za posúdenie a rozhodnutie o žiadosti o azyl. Vychádza z tzv. Dublinského nariadenia III (ide o právny predpis EÚ záväzný pre všetky krajiny EÚ, pre Nórsko, Švajčiarsko, Lichtenštajnsko a Island). Toto konanie vzniklo preto, aby sa zabránilo tomu, že žiadatelia o azyl budú podávať žiadosti o azyl opakovane, v rôznych krajinách EÚ. Dublinské nariadenie určuje hierarchiu kritérií, na základe ktorých sa posúdi zodpovedná krajina. V prípade detí je prvoradým hľadiskom zlúčenie rodiny a najlepší záujem dieťaťa. V prípade, že MBS má v inom členskom štáte rodinného príslušníka (otec, matka alebo iná dospelá osoba zodpovedná za dieťa), ktorý sa chce a môže o maloletého starať, má dôjsť k zlúčeniu rodiny v tomto členskom štáte, za predpokladu, že je to v najlepšom záujme dieťaťa. Ak neexistuje takýto rodinný príslušník, zodpovedným členským štátom je ten, v ktorom MBS podal svoju žiadosť o medzinárodnú ochranu, za predpokladu, že je to v jeho najlepšom záujme.
- 6. Dohody o readmisii** sú záväzné dvojstranné alebo mnohostranné dohody medzi štátmi, ktoré stanovujú rýchle a účinné postupy na identifikáciu a návrat osôb, ktoré nespĺňajú alebo už nespĺňajú podmienky vstupu alebo pobytu na území vracajúceho štátu (napr. neoprávnene sa zdržiavajúcich migrantov či neúspešných žiadateľov o azyl). Takého dohody uzatvorila aj Európska únia s tretími krajinami, napr. s Tureckom, Srbskom, Ukrajinou či Bieloruskom.

Výkon nútených návratov migrujúcich ľudí na základe readmisných dohôd často kritizujú a považujú za sporný mimovládne organizácie a obhajcovia ľudských práv. Výbor OSN pre práva dieťaťa opakovane vyzval štáty k tomu, aby na hraniciach neodmietali vstup na svoje územie dieťaťa, u ktorého existujú opodstatnené dôvody domnievať sa, že mu hrozí nenapraviteľná ujma, či už v štáte, do ktorého má byť vrátené, alebo v štáte, kam by mohlo byť následne vyhostené.

7. Trvalé riešenie v kontexte maloletých bez sprievodu je také vyriešenie životnej a právnej situácie dieťaťa, ktoré bude dlhodobého charakteru, v jeho najlepšom záujme a poskytne mu bezpečie, stabilitu a zázemie potrebné na jeho zdravý fyzický a psychický vývoj. V roku 2005 zadefinoval Výbor OSN pre práva dieťaťa (Všeobecný komentár č. 6), čo by mohlo predstavovať takéto trvalé riešenie v prípadoch MBS. V prvom rade ide o preskúmanie možnosti zlúčenia rodiny, či už v krajine pôvodu, alebo v inej bezpečnej krajine, avšak to len za predpokladu, že takéto zlúčenie je v najlepšom záujme dieťaťa, pričom dieťaťu treba dať možnosť vyjadriť jeho názor. Podľa Výboru je návrat migrujúcich detí do krajiny pôvodu riešením iba vtedy, ak nebudú ohrozené základné ľudské práva dieťaťa. V poradí ďalším možným trvalým riešením v prípadoch MBS je integrácia dieťaťa v hostiteľskej krajine, založená na udržateľnom právnom statuse (udelenie pobytu). Výbor ako možnosť trvalého riešenia spomína aj medzištátnu adopciu a presídlenie dieťaťa do tretej krajiny, a to v prípadoch, keď nie je možné nájsť trvalé riešenie v hostiteľskej krajine.

Často kladené otázky

1. Prichádzajú ľudia na úteku do EÚ z ekonomických dôvodov?

Je potrebné rozlišovať medzi ľuďmi na úteku a inými migrujúcimi, ktorí prichádzajú aj z ekonomických dôvodov. Ľudia na úteku boli skutočne nútení opustiť krajinu pôvodu z obavy o svoj život a bezpečie. Primárnou motiváciou ich príchodu do EÚ je hľadanie bezpečia. Je však prirodzené, že si cieľovú krajinu, v ktorej plánujú začať nový život, vyberajú, pokiaľ je to možné, aj podľa iných kritérií. Medzi tieto patrí v prvom rade jazyk (ak ovládajú jazyk cieľovej krajiny, ich začlenenie do spoločnosti je oveľa jednoduchšie a rýchlejšie); prítomnosť členov rodiny v danej krajine (ak človek na úteku už má rodinu v niektorej krajine EÚ, prirodzene sa chce s touto rodinou zlúčiť); prítomnosť širšej komunity a známych. Ďalšími kritériami sú možnosti získania medzinárodnej ochrany, zamestnania a dôležitá je tiež podpora, ktorú daná krajina poskytuje ľuďom na úteku v počiatočných štádiách integrácie. Ak sa utečenec žijúci na ulici či v stane v preplnenom utečeneckom tábore napr. v Grécku dozvie od svojej rodiny či známych, že napr. vo Švédsku dostane k dispozícii sociálny byt, možnosť vzdelávania a finančnú podporu počas prvých dvoch rokov svojho pobytu, je úplne prirodzené, že odíde pri prvej príležitosti z nehumánnych podmienok a pokúsi sa dostať do vysnívanej krajiny v rámci EÚ. Motiváciou takéhoto presunu pritom nie sú „peniaze“, ako sa mnohí ľudia mylne domnievajú. Má to hlbší zmysel, ktorým je znovuzískanie pocitu ľudskej dôstojnosti, pocitu prijatia a spolupatričnosti, ktoré možno cítiť len tam, kde vás privítajú vládne a podajú vám pomocnú ruku a podporu, pretože sa vedia vcítiť do vašej náročnej životnej situácie.

2. Prečo ľudia na úteku nezostanú v prvej najbližšej krajine?

Dôvodov, pre ktoré ľudia na úteku nechcú alebo nemôžu zostať v prvej bezpečnej krajine, resp. v prvej krajine, cez ktorú vstúpia do EÚ, je viacero. Hlavný a najčastejší dôvod je ten, že v danej krajine nemajú žiadnu perspektívu do budúcnosti, pretože tam nemajú možnosť získať občianstvo ani trvalú formu pobytu. To bol napríklad dôvod, pre ktorý mnohí sýrski utečenci v roku 2015 (rok tzv. migračnej krízy) začali hromadne odchádzať z Turecka do EÚ. Podľa tureckých zákonov mali len dočasný pobyt a takmer žiadne práva ani perspektívu lepšej budúcnosti pre svoje deti.

Ďalšie dôvody zahŕňajú: predlžované utrpenie v hromadných, nehygienických a preplnených utečeneckých táboroch, nemožnosť podať v danej krajine žiadosť o azyl, nemožnosť nájsť si legálne a dôstojné zamestnanie, vystavenie nútenej práci či obchodovaniu s ľuďmi, rasizmus či diskriminácia namierená voči utečencom v danej krajine a pod. Mnohí mladí ľudia na úteku mieria do konkrétnej krajiny (napr. sýrski utečenci do Nemecka či ľudia z afrických krajín do Francúzska) preto, že tam už majú rodinu, známych alebo širšiu komunitu, ktorá im pomôže v začlenení do spoločnosti a poskytne potrebné zázemie. Napriek vyššie spomenutým dôvodom je potrebné zdôrazniť, že až 86 percent svetovej populácie utečencov naďalej žije v rozvojových krajinách. Top tri krajiny, ktoré hostia najviac ľudí na úteku, sú: Turecko (3,7 mil. ľudí na úteku, najmä zo Sýrie), Kolumbia (1,7 mil., najmä z Venezuely) a Pakistan (1,4 mil., najmä z Afganistanu). Pozri [štatistiky UNHCR](#) ku koncu roka 2020.

3. Prečo sa ľudia vydávajú na životu nebezpečné cesty?

Ľudia si často kladú otázku, prečo ľudia na úteku neprídu priamo lietadlom? Prečo dávajú tolko peňazí prevádzacom a riskujú životy v nafukovacích člnoch cez more, keď cesta lietadlom by bola bezpečnejšia a lacnejšia? Odpoveď je jednoduchá: Nemajú na výber. Ľudia, ktorí utekajú zo svojich krajín z dôvodu vojny alebo prenasledovania, vo väčšine prípadov nemajú doklady. Môže to byť z dôvodu, že nemajú možnosť v svojej krajine takého doklady legálne získať alebo nemajú dostatok času si ich vybaviť v procese urgentnej záchrany života. Ak človek nemá platné doklady, nevie získať ani víza. Ľudia na úteku pritom zvyčajne pochádzajú z krajín, ktorých štátni príslušníci potrebujú víza na vstup do EÚ a ďalších štátov sveta. Ak aj utečenec doklady má, získanie víz býva extrémne náročné, keďže štáty sa obávajú, že držiteľ víza po príchode do Európy o azyl. Žiadosti preto v drvivej väčšine prípadov preventívne zamietajú. Ďalším faktorom je, že vo veľa krajinách, kde napr. prebieha vojnový konflikt, viaceré štáty zatvorili svoje ambasády a možnosť žiadať o vízum reálne ani nie je dostupná. Ak človek nemá platné doklady a/alebo v dokladoch vízum či povolenie na pobyt, letecká (iná prepravná) spoločnosť mu pod hrozbou vysokej finančnej sankcie zo strany členských štátov EÚ neumožní vstup na palubu dopravného prostriedku. Keďže legálne a bezpečné cesty pre ľudí na úteku nie sú dostupné, sú nútení uchýliť sa k nebezpečným a finančne nákladným cestám v záujme záchrany života. Riešením by v tomto prípade bolo vytvorenie bezpečných a legálnych ciest, napr. udeľovanie víz z humanitárnych dôvodov, funkčné presídľovacie programy, zrušenie finančných sankcií pre prepravné spoločnosti a pod.

4. Ako sa určuje vek ľudí na úteku, ktorí nemajú osobné doklady?

Ako sme už uviedli vyššie, ľudia na úteku často prichádzajú bez cestovných či iných osobných dokladov. V prípade, že človek zadržaný pri neoprávnenom prekročení štátnej hranice uvedie, že je maloletý, avšak toto svoje tvrdenie nevie preukázať a z jeho vzhľadu to taktiež nie je zrejmé (pochybnosti vznikajú najmä v prípadoch mladých ľudí vo veku 15 až 20 rokov), polícia vykoná tzv. lekárske vyšetrenie na určenie veku. Toto sa uskutočňuje znaleckým skúmaním kostného veku (vykonaním RTG zápästia, v prípade potreby doplneného o RTG zubov či dokonca o RTG kľúčnej kosti). V prípade, že ani lekárske vyšetrením nie je možné dospieť k jednoznačnému záveru o plnoletosti, osoba má byť považovaná za dieťa na základe zásady „v pochybnostiach v prospech maloletosti“. Mnohé ľudskoprávne organizácie aj zahraniční odborníci v oblasti rádiológie toto vyšetrenie kritizujú. Napríklad v Anglicku ho už dávno zakázali a aplikujú sa tam iné holistické metódy skúmania veku spočívajúce najmä v skúmaní rozumovej a vôľovej vyspelosti dieťaťa. Kritika spočíva jednak v invazívnosti vyšetrenia (ožiarenie RTG lúčmi na nelekárske účely), ako aj vo veľkej možnej odchýlke medzi vekom kostným a skutočným (spôsobenej výživou, fyzickým vývojom – napr. vplyv ťažkej fyzickej práce už v detstve, rasou či etnickým pôvodom a pod.), pričom táto odchýlka môže byť cca 2 roky (podľa niektorých expertov až do 5 rokov).

5. Sú ľudia na úteku nebezpeční?

Ľudia na úteku sú ľudia ako my, ktorí prichádzajú do našej krajiny preto, aby tu našli bezpečie a možnosť začať znovu budovať svoj život. Sú v mnohých aspektoch iní, hovoria iným jazykom, môžu mať inú farbu pleti, iné náboženské vyznanie, iné zvyky a tradície, ale stále sú to len ľudia, s rovnakými potrebami, snami a túžbami. Nie je preto dôvod myslieť si, že by boli nebezpeční a chceli nám nejako ublížiť. Samozrejme, môže sa stať, že medzi žiadateľmi o azyl sa ojedinele vyskytne osoba, ktorá v minulosti mohla spáchať nejaké trestné činy, a preto by mohla byť potenciálne nebezpečná. Je však úlohou zodpovedných štátnych orgánov, aby toto potenciálne nebezpečenstvo odhalili v priebehu pol roka trvajúceho azylového konania. V rámci neho dávajú Slovenská informačná služba aj Vojenské spravodajstvo svoje súhlasné či nesúhlasné stanovisko s udelením medzinárodnej ochrany ku každému žiadateľovi o azyl. Každá osoba, ktorej SR udelí azyl alebo poskytne doplnkovú ochranu a umožní jej na Slovensku žiť, je dôkladne preverená.

Ďalšie doplňujúce informácie nájdete v informačných videách [Hoaxy vs fakty](#) na webstránke Ligy za ľudské práva.

Odkazy na ďalšie zdroje:

- Komiks [Uletenci](#) a príručka pre učiteľov s názvom „Uletenci v škole“;
- [Dajme šancu utečencom](#) (e-learning Ligy za ľudské práva).

Zapoj sa!

Ak máte chuť pomáhať ľuďom na úteku, ktorí našli nový domov na Slovensku, môžete osloviť tieto organizácie:

- Liga za ľudské práva ([HRL](#)),
- Slovenská humanitná rada ([SHR](#)),
- [Mareena](#).

Linky na články, videá a podcasty:

- Video Ligy za ľudské práva o migrácii maloletých bez sprievodu s názvom „[Cesta do neznáma](#)“;
- Podcast Migračný kompas, časť s názvom „[Deti bez sprievodu v azylovom konaní](#)“;
- Podcast Migračný kompas, časť s názvom „[Peklo na Zemi. Ako pandémia COVID-19 ohrozuje utečencov v Grécku](#)“;
- Podcast Migračný kompas, časť s názvom: „[Sme naozaj v ohrození? Toto sú časté mýty o utečencoch na Slovensku](#)“;
- Všetky časti podcastu [Migračný kompas](#).
- Do pozornosti dávame aj záznamy z diskusií po projekciách filmu Tieňohra na festivale Jeden svet 2021. Hostom diskusie v slovenskom jazyku bol Bakhtullah Muhammadzai z Afganistanu, ktorý na Slovensko prišiel ako dieťa bez sprievodu rodičov. Hostami diskusie v anglickom jazyku bola Eefje Blankevoort, režisérka filmu Tieňohra a protagonistka filmu Tieňohra, vystupujúca pod pseudonymom SK. Odpovedali na množstvo zaujímavých otázok moderátora Lukáša Osvalda z organizácie Človek v ohrození, a samotných študentov a študentiek, ktorí svoje otázky posielali cez online nástroj Slido.

[Diskusia pre školy k filmu Tieňohra 1/2 – Festival Jeden svet 2021](#)

[Diskusia pre školy k filmu Tieňohra 2/2 – Festival Jeden svet 2021](#)

Použité zdroje a odporúčaná literatúra:

FAJNOROVÁ, Katarína, ŠTEVULOVÁ, Zuzana, MALANGONE, Alexandra. *Miznúce deti. Pozičný dokument*. Liga za ľudské práva. 2014.

Dostupné na: <https://www.hrl.sk/userfiles/files/Miznu%0CC%081ce%020deti.pdf>

FAJNOROVÁ, Katarína. *Právne aspekty práce s odlúčenými deťmi*. Liga za ľudské práva. 2015.

Dostupné na: <https://www.hrl.sk/userfiles/files/Pra%0CC%081vne%020aspekty%020pra%0CC%081ce%020s%020odlu%0CC%081c%0CC%08Ceny%0CC%081mi%020det%0CC%08Cmi.pdf>

FAJNOROVÁ, Katarína, ŠTEVULOVÁ, Zuzana. *Právne postavenie a možnosti integrácie maloletých cudzincov bez sprievodu v Slovenskej republike. Analýza právneho stavu a praxe*. Liga za ľudské práva. 2009.

Dostupné na: http://www.old.hrl.sk/sites/default/files/publications/studia_mbs.pdf

FAJNOROVÁ, Katarína, ŠTEVULOVÁ, Zuzana. *Dieťa alebo dospelý? Ochrana práv cudzincov v konaniach o určenie veku a v konaniach o zaistení*. Liga za ľudské práva. 2013.

Dostupné na: https://www.hrl.sk/userfiles/files/hrl_dieta_alebo_dospely.pdf

FAJNOROVÁ, Katarína, MITTELMANNOVÁ, Miroslava. *Trvalé riešenia pre odlúčené deti v Európe, Národná správa: Slovensko*. Liga za ľudské práva. 2015.

Dostupné na: http://www.old.hrl.sk/sites/default/files/publications/narodna_sprava_sj.pdf

GULIČOVÁ, Maria Grethe. *Národná štúdia pre Európsku migračnú sieť (European Migration Network), Maloletí bez sprievodu v Slovenskej republike – politiky riadiace ich príjem, návraty a integračné opatrenia*. Medzinárodná organizácia pre migráciu. 2009.

Dostupné na: https://www.emn.sk/phocadownload/emn_studies/emn-sk_studia_maloletiBezspriev_v_sr_sk.pdf

MITTELMANNOVÁ, Miroslava. *Malá tematická štúdia Národného kontaktného bodu Európskej migračnej siete v Slovenskej republike: Politiky, prax a štatistiky o maloletých bez sprievodu v Slovenskej republike*. Medzinárodná organizácia pre migráciu. 2014.

Dostupné na: <https://www.emn.sk/sk/publikacie/studie-a-policy-briefy-emn/item/287-politiky-prax-a-statistiky-o-maloletych-bez-sprievodu.html>

MITTELMANNOVÁ, Miroslava, FAJNOROVÁ, Katarína, MARINOVÁ, Katarína, CHUDŽÍKOVÁ, Alena. *Opatrovníctvo a poručníctvo maloletých bez sprievodu v podmienkach SR. Právny stav a návrhy vhodných postupov*. Liga za ľudské práva. 2011.

Dostupné na: http://www.old.hrl.sk/sites/default/files/publications/opatrovnictvo_a_porucnictvo_maloletychBezsprievody_vPodmienkachSR.pdf

VÝBOR OSN PRE PRÁVA DIEŤAŤA. *Všeobecný komentár č. 6 (2005) o zaobchádzaní s maloletými bez sprievodu a odlúčenými deťmi mimo ich krajiny pôvodu*. (nedatované).

Dostupné na: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/crc/pages/crcindex.aspx>

VÝBOR OSN PRE PRÁVA DIEŤAŤA. *Spoločný všeobecný komentár č. 3 (2017) Výboru pre ochranu práv všetkých migrujúcich pracovníkov a členov ich rodiny a č. 22 (2017) Výboru pre práva dieťaťa o všeobecných princípoch týkajúcich sa ľudských práv detí v kontexte medzinárodnej migrácie*. (nedatované).

Dostupné na: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/crc/pages/crcindex.aspx>

VÝBOR OSN PRE PRÁVA DIEŤAŤA. *Všeobecný komentár č. 14 (2013) k určovaniu najlepšieho záujmu dieťaťa (čl. 3 ods. 1)*. (nedatované).

Dostupné na: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/crc/pages/crcindex.aspx>

Metodické materiály pre učiteľ'ky a učiteľ'ov k dokumentárnym filmu Tieňohra

Človek v ohrození, n. o.
Bratislava, 2021

Autori:

Lenka Putalová

Odborní editori:

Katarína Fajnorová,
Monika Chaloupková

Jazyková úprava:

Zuzana Límová,
Magdaléna Rojo,
Alexandra Strelková

Grafická úprava:

Miroslav Lukačovič

ISBN: 978-80-89917-47-4

Elektronická verzia dostupná na: <https://www.jedensvet.sk/jeden-svet-na-skolach/>

Realizované s finančnou podporou Ministerstva spravodlivosti SR určenej na presadzovanie, podporu a ochranu ľudských práv a slobôd a na predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie. Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedný Človek v ohrození n. o.

Táto publikácia bola vytvorená s finančnou podporou Európskej únie. Za jej obsah je výhradne zodpovedná organizácia Človek v ohrození n.o., pričom nemusí nutne reprezentovať pohľad Európskej únie.